

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Második félév.

Kolozsvár, Augustus' 28kán, 1840.

9. szám

Tartalom: Vándorlások Kolozsvár' várfalai körül, (Nagy ajtai Kovács István)
65. l. Literatúrai jelentés, (Szerkesztőség) 72. l.

Vándorlások Kolozsvár' várfalai körül.

1840-ben majusban.

(Folytatás.)

Bethlen Gábor fejedelem' czimere 's 1629-li felirat. — Császári czímer és 1709-li felirat. — Gróf Károlyi Sándor, báró Kriegbaum és lovagi neje. — 1646 és 1717-kévi felíratok. — Várfali 16. és 17-ik századbéli sírírátok. — A' Báthori Zsigmond által 1594ben Kolozsvárátt megöletett hazanagyok' sírhelyeik. — Várfal körüli temetők.

Majus' 23dik napján a'

Középkaputól Monostorkapuig

terjedő várkört jártuk meg. Legnevezetesebb pontunk a' Bethlen- vagy Buzás bástya volt, azon szegletben, hol a' Közép és Tordakapuktól Felek felé vivő utak öszveválnak és olvadnak a' Czigánysorban. Ezen bástya' út felőli falábansimára faragott kőtablákon következők találatnak:

REG SEREN PRIN D. D.

G.

B.

A' G és B betük közé koszorúba nagy kerek paizs foglaltatik, mellynek közepében egy kis paizs van, 's ebben Bethlen Gábor fejedelem' családi czimere: két egymással szemben álló

hattyu, mellyeknek nyakaik egy nyilvesszővel átszegezvék. Farkát harapó kigyó köríti e' kis paizst. A' nagy négy részre vagy mezőre oszlik. Az elsőben hármás ponkon saskeselyű áll egyik lábán, másikkal szivet tart fel 's azt marczangolja; harmadik mezőben egy sas kiterjesztett szárnyakkal mintha repülni akarna. E' saskeselyű és sas Opulia 's Ratibor herczegségek' czímerei. Második mezőt feljül a' székeleyek' napja, alól a' magyarok' egy fejű sassa foglalja el. Negyedikbe ismét feljül a' székeleyek' félholdja, alól a' szászok' hét bástyái helyezvék. Felette a' nagy czimerpaizsnak korona ragyog, tetejében egyes kereszttel, alatta ezen három sorirat áll:

GABRIEL · D · G · SAC · RO · IMP · ET
TRAN · PRIN · PAR · REGI · HVN · DNS ·
SICVL · COM · AC · OPPVL · RATIBQ · DVX

Most jön a' város' czimere, melly valamint máshol, úgy itt is nyílt kapu felett három bástya, 's körüle két oldalról illy felirat:

DNE DEVS	a' városi czímer' helye.	CONSERVA
NOS IN		PACE.
PAVLO VEND		IOANNE
RICH · PRI		TOLNAI · RE
MAR ET		GIO · IV · DICIBVS

alább:

RESTAVR · EST TVRRIS · HÆC
AN · D · MDCXXVH · FVL · MINE · DE

JECTA PVBL CIVITATIS EXPEN
ET PERFECTA AN D MDCXXIX

Ki Bethlen Gábor' csinos czímerét ohajtja látni, az vegyen jó látsövet magához; midőn e' bástya mellett sétaland el, tekintsen fel rája: 's itt olly gyönyörűen adva fogja látni, mint nem egy könnyen máshol. Azonban a' feliratból világért se vonja magának azt a' következtetést ki, mintha ezen bástya egészen Bethlen' idejében építetett volna úgy a' hogy most van. Ezt annak belvárosba eső, az evangélicareformatusok' collegiumi sütőháza' s' typographiai kertjére néző oldalfala nyilván megczáfolja. Ott ugyan is egy kőábla az austriai császári két fejű sas-czimert mutatja, 's a' két sas' közt a' koronát, tetejében egyes kereszttel, a' mellpaizsban pedig írás szerinti nagy P vagy G forma betűvel; más kőábla sokkal lejjebb ezt a' felíratot:

HAEC TURRIS
EST TEMPORE REBELLIONIS IN
MENSE OCTOBRI ANO 1707 IVSSU
COITIS ALEXDRI KAROLI PULUERIB
DESTRUCTA ET ITERUM EX MANTO EXC
ELLMÍ D D L B A KRIEGBAUM CAESARE
TRANSILUANIAE GENERIS COENTIS ERECTA
ANNO 1709.

Gróf Károlyi Sándor a' mult század' első tizedében hazánkban viharzott politikai lázongás-kor Rákóczi Ferencz' pártjához tartozván: e' pártfő által 1707-ben Erdélybe küldetett mint főhadvezér, 's azon alkalommal hányatta szét puska-porral legalább egy részét a' Bethlenbástyának. Erdélyt kell vala nékie Rákóczi' részére vissza hódítani; de nem hogy azt képes volt volna véghez vinni, hanem következett esztendőben ő maga is egészen kitolatott belőle tábor-nagyi helytartó Kriegbaum által.

Báró Kriegbaum György Fridrik az 1708-

dik esztendő' martiusától fogva I. József császár' fő hadi kormányzója vala hazánkban. Károlyi' innen kivonulta után is itt maradt. Kösztényes, komor, kedvtelen férfi, de katonáit jó fenytétkben tartó 's az udvarnál nagy kedveséget nyert vezér volt. 1709-ben egész nyarat-szaka Kolozsvár mellett táborozott, 's a' Bethlenbástyának gróf Károlyi lerontatta részét hihetőleg éppen akkor állította helyre. Neje különös tüneményképpen tűnt fel Erdélyben. Ezen gyönyörű 's vígalomszerető hölgy gyakrabban férfi öltözetben, paripán járt, 's ki nem ismerte, maga viseletéről, lovaglásáról valóságos német lovagnak tartotta. Az erdélyiek közönségesen sajnálkoztak rajta, hogy Hymen isten olly komor férfihoz fűzte; azonban öszve köttetésök nem sokára ketté szakasztott. Báró Kriegbaum 1810-ben Szebenben meghalt, eltemettetett, 's szép özvegye — felment Bécsbe.

Véleményem szerint, e' Bethlenbástya is megérdemli a' fentartatást; mert ha le találják bontani: valljon mit és mikor fognak helyébe állítani, mi — maga nemében bár — olly nagyszerű 's érdekes legyen mint ez?

Ettől fogva a' folyó esztendőben szétbontott Tordakapuig célunkra tartozót semmit sem kaptunk. Tordakapunál haladtunkban Paget úr a' várfalakra tekingetvén, "Tán e' vonalon sem fogunk semmit lelni" monda. — "De igen mindjárt" felelék én, "még pedig ott, hol kevés ember gondolná." 'S elérvén a' Rákosi-ház' elébe, ott egy kőáblára, melly büttel az útba vala beásva, ezen szavakkal mutaték: "Im ez is felíratos emlékkő, 's egykor valahol ama' várfalban állott, melly Tordakaputól eddig nyúlt." — Egy rakás, építés vagy útkövezéskor fenmaradt kő, tégladarab, szemét hevert út' szélén a' Rákosi-ház' ablakai előtt, 's annak támaszul szolgálá emlékkövének. Paget úr elcsudálkozék a' látványon; lenyugvék az ablak alatti kőpadra;

szánakozólag néze a' halomra, annak támaszára; 's azon hanyagságra és csekélylésre vonatkozólag, melly nálunk illy helyekre engedi jutni különben is kevés számu emlékköveinket, monda: "Ez már még is igen sok!" — Én a' kő előtt álltomban mélyen éreztem megjegyzése' igazságát; de ellene mentségünkre semmit sem szólhattam, hanem — pirúltam! — "Valljon mi volt a' kőre írva?" kérdé most Paget úr, 's kérdése által kellemetlen helyzetemből némileg kiragadtatván viszonzám: mint az 1734dik évi tanácsbeli urak' irományából olvastam, ez:

Auspice deo tempore prudentum ac circumspiciendorum dominorum GaspARI KOVACHY primarii nec non D ANDREAE HERMAN regii judicis CIVITATIS KOLOSVAR PUBLICO REIPVB: COMmodo erigebatur A. D. 1646

Ezen sorokból a' kőtablán csak annyi vala látható, mennyit olvasom itt a' társalkodói lapon nagy betűkkel lát kinyomtatva; a' többi földben rejtőzött: kivéven a' legelső sorban egy két szót, mellyet valamely viszontagság törölt ki maga helyéről.

Úgy látszik: Paget úr' lelkében a' város-gazda' udvarán, és itt az útfélen talált emlékkövek olly gondolatot támasztottak, hogy nekünk azokat nem csak várfalakban kell keresnünk, hanem mindenhol; mert midőn ülhelyéből felkele, legelőbb is arra tekint vissza, 's újra csudálkozva mondá: "Hisz' ez a' kő is, mellyen ülék, emlékkő volt!" — 'S valóban az. Midőn melléje járultam, a' felső lapján még látható némelly betűk és betűnyomok engemet is töstént meggyőztek róla; 's hogy csak nyomok mutatkoznak, azt nem idő okozá, hanem emberi kéz. Síma kőlap kényelmesebb ülést ígért mint a' betűkkel hérovátkolt; 's ezért valaki, ki — e' tettéről ítélve — méltó volt volna,

hogy az alexandriai híres könyvtár' tudományos kincseit elpusztított Omar kalifa' századában élt legyen inkább mint a' jelenben, a' felíratot lefaragsálta róla.

Czélunk a' Rákosi-ház elől a' Bogdánfi-ház vagy bástya felé vitt, mellyet mihelyt megkerültük, közelében a' várfalban legottan szemünkbe tűnt egy kőtábla. Galiszer Károly számvevő tiszt úr' kertjében közelébb mentünk hozzája, 's rajta a' város' czímerét és ezen íratot találtuk:

RENO	a' városi	VATA
ANNO	czímer'	1717
SUB PRIMA	helye	RIO MARTI
NO HORVATH AC REGIO JOHANNES		
BAUMGARD LIBERAE REGIAEQ		
CIVITATIS KOLOSVAR JUDICIBUS.		

Ezen felírat utolsó azok között, mellyek a' várfalak' építtetése' historiájához tartoznak, és általunk találtattak. Azonban akadtunk mi vándorlásunkban más nemű íratokra is, és azok:

Síráratok várfali köveken.

A' közelebbről elmúlt tavasz' kinyíltával néhai Incze Sámuel, kolozsvári volt első ev. ref. pap és esperes' özvegye némi építési igazítást szándékozik tétetni azon emeletes házánál, melly Magyar- és Középkapuk között, váron kívül, az Újsorban fekszik. Telke várfalra rugván, 's igazítást éppen a' mellett kellvén véghez vinni: a' régibb építményt megbontották, 's ez alkalommal a' várfalban síráratokra akadtak. Említést tett nekem róla a' tisztelt özvegy' kisebbik fija, királyi kormányi jegyző Incze Mihály úr, 's azon barátságos megszólítással: tekinteném meg én is azokat, és vizsgálnók meg: valljon e' síráratok valósággal azt tanúsítják-e, hogy alattok megholtak 's oda temették porai nyugszanak, vagy pedig temetőbeli sírdombok felibe állítat-

tak volt egykor ez íratos kövek, 's onnan hozattak és rakattak ide a' várfal' építésekor?

Megnéztem. Három egymás mellé helyezett kövön vala sírirat, 's egyiken éppen ez:

IT FEK ZIK
WAS TAMAS

1 5 7 0

Ámbátor e' sírirtos kövek némileg azt hagyták gyanítani, hogy valami temetőből hozattak, 's várfal építéskor onnan rakattak volna ide; ezt még is elhinni nem tudtam.

16-dik század' utolsó felében a' vallásbeli reformatio hazánkban bé vala végezve. A' megmaradt római catholicusok hő buzgósággal ragaszkodának régi vallásukhoz; az ev. reformatusok, unitariusok, lutheranusok éppen olyan hővel új hitvallásaikhoz. E'kor a' vallásos buzgóság' kora vala nálunk; 's illy characterü időszakban utódok bizonyosan meg nem rohanák szentségtelenül őseik' sírhalmát, 's azok' sírköveit, mellyekkel úgy is igen keveset segíthetnek magukon, el nem hurrzolák várfalaikba. — Ezen gondolatok forogtak lelkemben az Incze-telken; ennél fogva onnan olly hiedelemmel távoztam el, hogy azok, kiknek neveik ott a' várfali kövekre felirvák, valósággal oda is temetettek. Azonban miért éppen oda? ezt tisztán megmagyarázni nem tudtam, mert addig több várfali sírirtatot nem láttam volt. — Page t úrral együtti vándorlásink felvilágosították e' tárgyat.

Mi tudniillik midőn azokat tettük, a' várfalakat, hol melléjük ragasztott épületek vagy zárt kertajtók nem akadályoztak, kívül belől gondosan megvizsgáltuk mindenhol; annyival inkább, mivel Page t úrra kívánván azt is kitanúlni: miből és miképpen építvék várfalaink? ezek' anyagai' nemét és építési módját is szorgalommal vizsgálta. Vizsgálódásunk' második napján — majus' 22dikén — tehát Magyar kaputól Középkapu felé men-

tünkben nem hagytuk nézetlenül azon faldarabokat is, mellyeket Szentegyház utcza' irányában már bontani kezdetek volt, hogy utcza' nyissanak a' külvárosba; ott akadtunk legelőször sírirtatokra, 's közöttök, hogy többet ne említsek, erre:

ITT FEK SZIK BEGRE CZI
BALINT FELESEGE
VEL VICEY MARTA
VAL. 1607.

Mihelyt e' több rendbeli sírirtatokat, mellyek mind az Incze-telek' közelében voltak és vannak, szorosán megvizsgáltuk; tökéletesen meggyőződünk róla: hogy e' tájra hajdon temetkeztek, 's felfedeztük — mit mult heti közleményemben 61-dik lapon csak érinték — a' vár körüli első temetőt.

Majus' 23kán több helyen láttunk illy nemű íratot; legrégibbet csak ugyan Galisztel úr' említett kertjében, hol a' bástya' falában egy kövön ez van:

IT FEK ZYK VALAZTO
GERGÖLY LEANIA
BORBARA AZONY
ÖTÖVÖS ANTALNE
HOLT MEG NAG: BODOG
AZONY NAPIYAN 1514 *)

A' Galisztel-kertből kijővén, csak sírirtatok' kaphatására számíthatánk, és azokat lelénk is — a' Szénútczai volt kaputól fogva Monostorkapuig néhol még ölnyi magasságra fennálló falakon — de itt már nem mint eddig a' külső, hanem belső oldalon. Szánakozásra méltó körülmények közül tüntek szemeinkbe egy helytt e' sorok:

*) Az Ipszilónok felébe ne sajnáljon olvasóm két két pontot gondolni, mert a' sírkövön van, de ollyan be-tűnk nem levén, itt nem nyomathatott úgy.

IT NIUGSIK ISTENBE
NIRW IANNOS FYA
ISTOK HALALA LEOT
PWNKOST HAVANAK
IZ NAPIAN ANNO

1585

Tovább építettek, k. kormányi jegyző Csiki Farkas úr' számára. Tizenkettőt ütött vala az óra, 's kőmivesek és ismeretes kő-, téglahordójjik szerkesztét heverének a' pincze 's alaphelekről kihordott földhalmozatokon. — Az újonnan emelkedő épület körül ismét síriratot látván, kérdezők: "Földásás közben nem kaptak-embercsontot?" — "Igen, még pedig sokat, 's ugyanazon egy helyen három emberét is" felelének többen; 's e'féle csont- és kaponyatöredékekkel ülő 's fekvő helyeikben megtölték markáikat; bizonyágul felmutaták nekünk, 's azután olly egykedvűséggel, mintha megannyi kő- vagy forgácsdarabok voltak volna, szét-dobálák.

Page úr látni akarván még egyszer a' közel Monostorkapu feletti torony' külső oldalán Zsigmond király' czímerét, hogy most jobbszerrel felkészülve mint első ott jártunkkor, még pontosabban rajzolhassa annak némelly részét: oda lépdelénk. — A' rajzolás elkezdődvén, én — kinek semmi foglalatosságom nem vala — a' legutolszor lemásolt, fennebb közlött, és még kezemben levő sírírra pillanték; az építésnél szétszórta csontokra gondolék, 's egészen megrezzenék.

Mik a' temetők? — kérdém enmagamtól. — Nyúghelyek? Igen, azt hirdetik a' sírkövek; mert hiszen csaknem mindeniken ezt olvashatni az alája temetetről: Itt nyúgszik! És temetőink bizonyára nyugalmas adnának az ő keblőkre bizottaknak, ha csendjüket mi emberek nem háborgatnók. De alig enyészik el sok helyeken egy két száz esztendő: a' bémohosult sí-

rok felbontatnak, a' beléjük temetettek' porai szétszórtnak, csontjai csupa dévajságból is szét-hajgáltatnak, 's a' képzelt, ohajtott örökös nyugalom helyett, örökös ide 's tova hanyattatásnak tétetnek ki; pedig a' síroknak szenteknek, az elhunytak' porainak és csontjainak mindenhol és mindig sérthetetleneknek kellene lenniök. Ezt kívánnunk, sőt követelnünk ha egyéb okból nem csak abból is kell: mert hiszen mi is meghalunk, 's könnyen megtörténhetik, hogy egykor a' mi poraink és csontjaink is így fognak szétszórtni, hajgáltatni; így mindazokéi is, kik elöltünk olly kedvesek valának ez életben!

Midőn éppen e' gondolatokban merengék, hozzánk érkezék k. kormányi fogalmazóbólöni Farkas Sándor úr; ki miután mutatám az 1514 és 1585-beli síriratokat, 's emlitém, milly sokat láttunk a' felét; e' képp' nyilatkozik: Gyarmathi Sámuel — a' Kolozsváratt 1831-ben elhalt orvostanár és magyar grammaticus — néki több ízben azt beszélette, hogy a' Szénútczai volt kisajtó 's Monostorkapu közötti várfalon — jelesen az említett Csiki új ház' táján — rá talált azon hazanagyok' síríratára, kiket Báthori Zsigmond fejedelem 1594-ben Kolozsváratt önkényüleg megöletett, 's ígérte is annak megmutatását; de ez és a' megnézés aztán elmaradt, mit nagyon sajnál.

Erdély Magyarországtól 16ik században elszakadván 's külön fejedelemséget alakítván; kénytelenségből a' fényes Porta' védelme alá hajlott. Báthori Zsigmond a' török véduraság' megvetésével austriai uralkodó házból származott magyar királyokkal akart ótalmi szövetségre lépni, 's azt alattvalóji magok is ohajtották volna; de a' török birodalom' akkori hatalma miatt sokan kivihetetlennek látták, 's ezért a' haza' némelly nagyjai országgyűléseken, hol az alkotmány' nyilvános határozata szerint véleményeiket szabadon kimondhaták honjok' érdekében, a' Porta' védelme alatti maradást olly hathatósan ótalmaz-

ták, hogy a' fejedelem maga akaratját nem tudta kivinni. Hallatlanul is lakoltak miatta; mert fejedelmök őket, midőn tiszteletére mentek, elfogatta, 's részint Kolozsvárrat, részint a' szamosujvári várban, részint pedig Gyaluban gyálfázatos halálnemekkel kivégeztette. Kik Kolozsvárrat hóhérpallós alatt elvérzettek és haltak, ezek voltak: Kendi Sándor, Erdély' fő szónoka, 's Iffiu János, mind ketten fejedelmi tanácsosok; Kendi Gábor, Forró János, Fejérvármegye' főispánya 's Szent Egyedi Literati Gergely, közügyek' igazgatója. Közülök a' két első, úgy mond hazai historiánk, a' piaczi kisebb templomban temettetett el. — Már kisebb templom Kolozsvár' piaczán 16ik század' utolsó felében a' mostani piaczi nagy templom' délszaki oldala mellett létezett; Kendi Sándor' és Iffiu János' sírhelyeiket tehát ma azon említett nagy templomtól délre eső czinterem tünteti előnkbe. 'S így — ha Gyarmathi' fennebbi állítása igaz — azok kik a' Monostorkapu 's Szénútczai kisajtó közötti vonalon — jelesen a' Csiki-ház' táján temettettek el: Kendi Gábor, Forró János es Literati Gergely voltak *).

Mig én Farkas Sándor urral beszélgeték, Paget úr czímerrajzát kijavítá. Azon pontra valánk most visszakerülve, honnan majus' 21ikén kiindultunk volt, 's így vár körüli vándorlásinknak itt vége lön.

*) Bethlen Farkas ismeretes historiájában azt írja ugyan, hogy Kendi Gábor, Forró 's Literati közönséges temetőbe a' kerített városon kívül temettettek — in sepulcreto publico extra urbem sunthumati; — de ez a' Gyarmathi' állításával nincs ellenkezésben; mert friss emlékezetünkben lehet még, miképp' a' Monostorkapu 's Szénútczai kisajtó közötti vonal 's rajta a' Csiki-telek a' belváros' kerítésén kívül — extra urbem — vala, mig a' valóságos várfal ott fenn álla; hogy pedig azon darab hely hajdon köz temető volt, az alább mondanéból ki fog tetszeni.

Vannak tudom, 's már is örömmel vallhatom, nem kevesen, kik vándorlásunk' tételét 's eredménye' közlését hasonló örömmel fogadják, mert hasznát önnön magok általlátják; azonban nem kétlem, léteznek olyanok is, kik ha tőlünk avvagy másoktól nem is, legalább magukban kérdezik: ugyan mi haszna mindezen régi feliratok' vizsgálásának, összevgyűjtésének és kiadásának? — Hja! ezeknek nagyon hosszason lehetne mutogatni a' hasznát; de rövidre szorítokozom és csak annyit mondok: az főképpen, mi a' históriai egykoru adatkútfőknek szokott lenni. — Történeti tanulmányokat merítünk belőlök, 's a' síriratokból jelesen itt mindjárt azt, hogy:

Kolozsvár' várfalai körül a' 16 és 17ik századokban temetők voltak.

Ezt a' nagy számu síríratos falbeli kövek tagadhatatlanul bizonyítják. Ki közülök csak egyet kettőt látott, tévedhetett ugyan azon gondolatra, hogy az máshonnan hozatott, 's mint már sírkő úgy rakatott várfal építéskor abba; de ha néhányat figyelemmel vizsgálánd, tévedéséből bizonyosan ki fog gyógyulni. Ezek a' várfali síríratos kövek nem olyanok mint a' más temetőbeliek; nem is lehettek. Temetőbe állíthatott sírkövet éppen olyan nagyságut és alakut, a' millyen kinekinek tetszett, ha tudniillik akarátja 's pénze volt, mert kőbányákból akkorát vágathatott, mekkorát akart, 's kőfaragó által olyan alakot adathatott neki, millyent kívánt; de ezt azok, kik halottjaikat várfal mellé temették, nem cselekedték. Ők sírköül csak azokból választhattak, mellyek az eltemettetett' sírja' irányában várfalban már benn voltak, 's mivel ezek néhol бүтүжökkel, máshelytt oldallapjaikkal álltak kifelé; azokat mennyire lehetett és tudták megfaragták, simították, 's a' síriratokat úgy vésték, metszették rájuk. Innen

ezen sírártos kövek csak annyiban neveztetheknek sírköveknek, mennyiben sírártok találtaknak rajtok, mert alakjaik valóságos eredeti fali köveknek hirdetik őket. Történt néha, mint a' jelek mutatják, hogy egyik kő nem igen engedte magát simítatni; ilyenkor azzal felhagytak, 's mászt választottak és alkalmaztak fennebb vagy alább, errébb vagy arrább. Ma ezen kövek közül némelyiket a' föld' színe feléri, hihetőleg későbbi feltöltés' következtében. Egyébiránt csak nem mindeniken azt olvashatni: Itt fekszik — Itt nyugszik N. N., 's ezen szavak, ha minden más bizonyítvány hiányzanék is, eléggé meggyőzhetnének arról, hogy alájok vagy irányukban voltak eltemetve az általok megnevezett személyek' holt tetemei; azonban vannak egyéb, csálhatatlan tanútételek is. Galisztel úr azt beszélt nekünk, hogy ha emlegetett kertjében, melly éppen várfal mellett fekszik, mélyebbszék ásnak, mindenütt embercsontokra találunk. 'S a' Szénútczai kisajtó 's Monostorkapu közti építésnél misaját szemeinkkel láttuk az onnan kiasott emberkaponya roncsalékokat és csontdarabokat.

Csakugyan nem kell azt gondolni, hogy a' vár' külső köre, ámbár a' mult század' utolsó negyedében is még pusztán és beépítetlenül állott, mindenütt temetkezőül szolgált volna; mi legalább azt bizonyító adatot nem találtunk. Tapasztalásunk szerint sírhelyek, temetők voltak: Magyarkaputól Középkapuig; Tordakaputól a' Bogdánfi-házig; innen a' Szénútczai volt kisajtóig, 's innen ismét Monostorkapuig. Lehet, hogy Középkaputól is a' Bethlenbástyaig; de itt falak már kevés helyen lévén, sírártot nem leltünk. Miért használtatott temetőül csak az általunk kijelölt várkör, 's miért nem a' többi is? annak okát főképpen abban látom: mert itt mindenütt kettős várfal volt, egyebütt pedig sehol sem. A' belső 's régibb fal magasra építettett, mint jelenleg is láthatni; a' külső attól kevés tá-

volságban mintegy fél akkora magasságra; 's ilyen külső fal nyúlt Magyarkaputól Középkapuig; ettől szinte a' Bethlenbástyaig. Tordakaputól egészen a' Szénútczai kisajtóig, 's innen ismét Monostorkapuig. A' két várfal közötti tér tehát — mint városi közhely — igen alkalmasnak mutatkozott temetőül, mert közel volt, és háborus időben is, mi gyakran előfordult, bátorságban használtathatott; e' felett a' falak két felől a' körülök járók kelők' szemei elől eléggé fedezték a' sírhalmokat, mellyek különben sokakban kellemetlen bús érzéseket ébreszthettek volna fel, 's egyszersmind eléggé is védtek az olyan vadszilajok' bántalmától, kik valami nem irigylendő kedvet láttatnak abban lelmi, ha a' sírköveket és dombokat sértegethetik. És ezen védelmet annál biztosabbnak képzelhetjük, mivel a' vár körül hajdon mély árok vonult el, 's ott hol kettős várfal emelkedett, kívül mind a' kettőn, mint a' Monostorkapu 's Szénútczai volt kisajtó közti vonalon néhol most is látható.

Mikor kezdett 's szűnt meg a' várkör temetőül használtatni? — pontosan nem határozhatni meg. — Mi mind 16 és 17ik századbéli sírártokat találtunk, 's többnyire magyarul és csak keveset latinul; de városi tanácsos Jánosi Ferencz úr, ki a' Monostorkaputól Szénútczai kisajtóig nyúlt helyet a' kettős várfal között egykor mint tulajdonos bírta; azt beszéli: hogy a' két várfalon — tudniillik belső magasabban és külső törpébben — mintegy 45 rendbeli sírártatra emlékszik, 's azok' sorában nem csak magyarok és latinok hanem németek is voltak; csakugyan mind 16- és 17ik századbéliak *).

*) En miután Kendi Gábor', Ferró' 's Literati' sírártjokat a' még néhol fennálló külső falon néhány ízben hiábán kerestem, tudakozódtam iránta Jánosi úrtól is, de úgy nyilatkozott hogy nem látta. Ezen nyilatkozat éppen nem nevei Gyarmathi' állítása' hitelességét, azonban nem is enyészeti el; mert ugyan miért erősítette volna ő ismételve ama' szerencsétlenek' sírártai' megtalálását, ha valósággal meg nem találta?

A' közelebbi ötven évek' lefolytában — 1790 óta — eladattak magánosoknak ezen volt temető helyek; kertekké, épületes telkeké változtattak által, 's e'képp' könnyen megtörténhetik: hogy midőn kikeletkor várköri kertben valamely városi szép hölgy virágait ültetgeti, azokat tudtán kívül sír felébe helyzi; de az sem lehetetlen, hogy fiak és lányok vár' körében fekvő házban adatott zenés vígalomkor holtak' porai felett járák örömbe merülve táncaikat.

(Vége közelebbiről.)

Nagy ajtai Kovács István.

Literaturai jelentés.

Nemzeti Társalkodónk' mult félévi 8ik számu ivében jelentettünk volt, hogy a' három füzetre terjedendő „Nachlese auf dem Felde der ungarischen und siebenbürgischen Geschichte, nach authentischen bis jetzt unbekannten oder unbenützten Quellen und Urkunden bearbeitet von A. K.“ című munka' első füzete megjelent; most már kinyomatott a' második és egyszersmind harmadik füzet is Brassóban Gött János' betűivel nagy 8-ad rétből 151 lapon, és éppen olyan csinosan mint az első.

Czímei a' tartalmát tevő Töredékdolgozatoknak e' következők:

III. Ueber das Alter, die letzte Krankheit und den Todestag des Polen-Königs Stephan Bathori von Somlio.

IV. Dissertatio diplomatico critica de isthoc Calendarii Eberiani Exemplari et respecti-

ve de contento in eodem Diario Manuscripto authentico Stephani Báthori de Somlio, eruto per Josephum C. Kemény.

Connotationes historicae Calendario Eberiano manu coeava et authentica, et quidem manu Stephani Báthori de Somlio, supremi comitis comitatus Kraszna, inscriptae.

Chronologisch geordnete Uebersetzung dieser eigenhändigen Aufschreibungen nach dem Julianischen Kalender.

Báthori István Kraszna megyei főispány egy historiai Calendariumba, melyet Eber Pál 1571-ben Vittenbergában adott ki, több, hazánkat illető történeti jegyzéseket teve, 's a' ritka könyv így gróf Kemény József úr' birtokába jutta. Báthori nem mondja ugyan maga, hogy a' jegyzések övéi volnának, de az oklevelekkel összevetett jegyzéseiből kitetszik, 's ezt mutogatja gróf Kemény úr Dissertatio diplomatico-criticájában. — K. A. úr kiadá Báthori' jegyzéseit nem csak az eredeti magyar és latin nyelven, hanem lefordítva németül is. — Mi, kiknél Eber' Calendariuma gróf Kemény úr' szivességéből darab időig áll, belőle Báthori' érdekes jegyzéseit örömmel olvasgatók.

V. Der Mediascher Landtag in Siebenbürgen im December des Jahres 1588. Beschrieben von dem berühmten Albert Huet, Grafen der sächsischen Nation.

Végül van az első füzetben gróf Kemény József úr' gyűjteményéből kinyomatott 1452-ik évbéli magyar levél' Pesten lithographizaltatott facsimileje.

Szerkesztőség.